

Elvedin Nezirović

**BOJA
ZEMLJE**

ROMAN PREMA
PORODIČNOM ALBUMU

— Laguna —

Copyright © 2016, Elvedin Nezirović
Copyright © ovog izdanja 2016, LAGUNA

EDICIJA
PLAVOBELOCRVENO

Knjiga 3

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Majci, s ljubavlju

Čovjek je više čovjek po stvarima koje prešućuje nego po onima koje kaže.

Alber Kami

Ne mogu zamisliti nijednu veću potrebu u djetinjstvu od one za očevom zaštitom.

Sigmund Frojd

Sadržaj

I. Duh moga oca	11
II. Kofer	23
III. Zidar	37
IV. Padala je kiša, rodilo se sunce	57
V. Život na Aveniji.	85
VI. Boja zemlje	125
VII. Sedam	155
Epilog	189
Dodatak	205
<i>Rečnik turcizama i manje poznatih reči</i>	<i>209</i>
<i>Miljenko Jergović: Čista i rječita ispovijed.</i>	<i>213</i>
<i>Enver Kazaz: Jezičke rezbarije Elvedina Nezirovića.</i>	<i>217</i>
<i>O piscu</i>	<i>223</i>

I

Duh moga oca

Posljednjih godina često dolazim na očev mezar. Kao i uvijek kada stojim pored mermerne ploče na kojoj je urešen njegov lik, osjećam neku vrstu nelagode, jer nikako ne uspijevam da se naviknem na činjenicu da imam više godina nego je imao on kada su ga položili u kabur.

Čudan osjećaj: biti stariji od svoga oca.

Kiša je prestala. Miris vlažne trave struji kroz zrak. Izlokana staza koja vodi između dva reda nišana prekrivena je lišćem. Dojurio sam ovamo bez nekog valjanog razloga, ako za posjetu očevom mezaru uopće treba razlog. I evo me: učim fatihu i prelazim prstima preko ožiljka na sivom mermeru, tik iznad ugraviranog simbola polumjeseca i zvijezde: u zimu 1993, granata je razvalila haremski zid, a nekoliko šrapnela oštetilo je mezar. Popravili smo što se dalo popraviti; ostao je taj mali ožiljak kao uspomena na vrijeme kada su i mrtve ubijali.

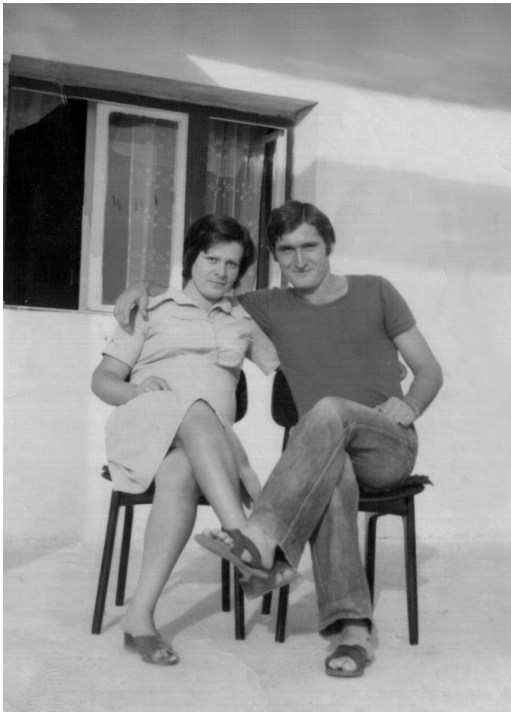
Moj otac je poginuo u saobraćajnoj nesreći, 23. juna 1977. godine, samo sedam mjeseci nakon što sam ušao u njegov život. O njemu i danas znam vrlo malo, tek nekoliko priča i biografskih podataka koji su davno izgubili bilo kakav značaj, izuzev onog emocionalnog. Ipak, oduvijek sam imao osjećaj da ga poznajem.

Njegov život me dugo nije zanimao, prije svega jer sam se bojao da ću doći do saznanja koja bih htio izbjeći ili činjenica za koje nisam bio siguran da ih mogu razumjeti. Ono što me je mučilo u vezi s tim moglo bi se izreći u formi pitanja: da li bi, u slučaju da počnem skidati veo neznanja s njegovog života, moj otac prestao biti ono što je za mene bio od najranijih spoznaja – mitološko biće, lik iz porodičnih legendi, Dobri Predak kojem imam zahvaliti za ovu životnu pustolovinu? I da li bih, možda, u tom procesu njegovog očovječivanja, i ja postao neka druga ličnost?

Potreba da pišem o njemu prvi put mi se javila nedugo nakon što sam i sâm postao otac. Proizišla je, čini mi se, djelomično iz mojih nastojanja da utvrdim u kojoj mjeri je njegova smrt oblikovala moje *ja*, ali ponajviše, rekao bih, iz jednog stanja u koje sam zapao nakon što sam, kao roditelj, napokon mogao sagledati stvarne razmjere njegove tragedije. Počeo sam istraživati njegovu prošlost, posjećivati rođake koje godinama nisam vidio, preturati po njegovim stvarima, postavljati pitanja majci, ali bilo je već kasno. Većina onih koji su mi nešto mogli reći o njemu bili su s njim, na onom svijetu, ili pak toliko daleko da se do njih nije moglo doći. Oni s kojima sam razgovarao, uključujući i moju majku, nisu mi imali bogzna šta za reći: uglavnom su ponavljali priče koje sam već znao.

Danas mi se najvažnijim čini to što je iza njega ostalo desetak fotografija na osnovu kojih mogu sebi predočiti kako je izgledao.

Kada je poginuo, otac je imao dvadeset devet godina, sasvim dovoljno da zavoli svijet u kojem je živio. Dosta je postigao do te dobi, ali pretpostavljam da je ostalo još puno toga što je htio uraditi. Ono najteže je vjerovatno bilo iza njega: borba za preživljavanje u selu Dubočani na obali Rakitnice, u konjičkoj općini, gdje se rodio i odrastao. Majka kaže da je uspio završiti osnovnu školu, ali da srednju nikada nije upisao. „Uprkos tome“, kaže,

Majka i otac, u proljeće 1976. godine

„nisam nikada nikoga srela ko je pričao kao on. Mogao je očarati ljude svojim pričama.“

Ne sjeća se kada je došao u Mostar, ali zna da je to bilo nakon što je odslužio vojni rok u mornarici, u Puli, 1967. godine. Kupio je komad zemlje u predgrađu i na njemu sagradio kuću. Majka i on upoznali su se u maju mjesecu 1975, a vjenčali početkom naredne godine.

Sredinom osamdesetih, očeva firma *Autoprevoz* dodijelila nam je stan u centru Mostara, na Aveniji, kod gradske Tržnice. Doselili smo se da najzad pokušamo, kako je majka često govorila, *živjeti, a ne posmatrati život*. Nikada je nisam pitao šta je podrazumijevala pod tim, ali sam kao dječak bio uvjeren da to ima neke veze s činjenicom da se naš dom u predgrađu nalazio u blizini pruge. Sintagma *posmatrati život* podsjećala me je na jednu davno memorisanu sliku: voz prolazi u ljetno predvečerje i nakratko se zaustavlja na stanici podno naše kuće; majka sjedi na terasi i sjetnih očiju posmatra lica putnika.

Nedugo nakon preseljenja, počeo sam vjerovati da me, s vremena na vrijeme, posjećuje duh moga oca. Sjećam se jedne prohladne noći, tamo negdje potkraj 1985, kada sam po povratku iz škole (tada se zvala *Braća Ribar*; danas nosi ime Petra Bakule) satima lutao ulicama, pokušavajući pronaći pravi put do zgrade u kojoj sam stanovao. Išao sam u treći razred i ni danas zapravo ne znam kako sam se obreo u susjednoj četvrti. Ono što pamtim jeste da je noć bila hladna, da je puhao vjetar od kojeg su mi mrzle uši, nos i prsti, te da sam imao jake napade kašlja, što je, poslije će se ispostaviti, bio početak dosta nezgodne upale dišnih puteva.

Dok sam beznadno tumarao gradom i panično zagledao lica nepoznatih ljudi, nadajući se da će se odnekud

pojavit i neko koje poznajem, jasnije nego ikada prije i ikada poslije osjetio sam očevo prisustvo u svojoj blizini. Kao da su se granice vidljivog i nevidljivog, spoznajnog i nespoznajnog, na trenutak zamaglile, kao da se, negdje, u tačkama njihovog preklapanja, pojavila pukotina kroz koju su, na jedan proplamsaj vremena, mogli komunicirati život i smrt, ovaj i onaj svijet. Gotovo da sam mogao osjetiti njegov topli uzdah na promrznoj koži. Gotovo da sam ga vidio kako korača uza me, lica obasjanog prljavožutim svjetlom ulične rasvjete. Gotovo da sam ga čuo kako mi umirujućim šapatom govori: *Polako, ne plači, ti si žilav dečko, tu si, vrlo blizu, ne paniči, sve će biti u redu...*

O ovim, ali i mnogim drugim stvarima, nisam pričao ni s kim. Nisam, u to vrijeme, imao mnogo prijatelja kojima bih mogao povjeriti tako ozbiljne stvari. S majkom, opet, nikada nisam uspio razviti odnos koji bih mogao nazvati

Otac, prvi zdesna

prijateljskim u nekom izvanporodičnom smislu. U svim našim razgovorima oduvijek je postojala crta koju nismo prelazili, crta koja je označavala neku vrstu obostrane privatnosti. Postojale su teme koje nismo načimali bez obzira koliko je u određenom trenutku bilo važno da o njima razgovaramo (jedna od njih je dugo vremena bila i moj otac). Ni danas ne mogu objasniti zašto je to bilo tako. Ne bih rekao da se radilo o nepovjerenju, prije o nekoj vrsti uzajamne bojazni i neznanja. Kao da smo se plašili da u stvarima o kojima smo izbjegavali pričati ima nečega što može promijeniti i nas kao ljude i naš međusobni odnos. Nedugo nakon što se, sredinom 1987. godine, moja majka ponovo udala, ostalo je vrlo malo stvari o kojima smo jedno drugom imali šta reći.

Volio sam majku, naravno, ali sam prezirao to što je u mom odgoju naglasak stavljala na disciplinu i mirnoću kojima me je pokušavala vezati za sebe, odnosno za stan u kojem smo živjeli. Tokom najvećeg dijela moga odrastanja bila je opsjednuta potrebom da me štiti, iako često ni sama nije znala od čega. Kao da se bojala da će me svijet, čim bez njenog nadzora zakoračim u njega, povući na dno, progutati me. Bilo je nečega nezdravog u tim njenim nastojanjima da se ispriječi između mene i realnosti, nečega što je umanjivalo vrijednost samoga života. Danas znam da se samo bojala da me ne izgubi kao što je izgubila mog oca (kada je poginuo, imala je dvadeset jednu godinu).

Vrijeme s kraja osamdesetih za mene je bilo vrijeme strahova i suočavanja s njima. Postojao je period kada sam se bojao ići u školu jer se u njoj, iza ustaljenih odgojno-obrazovnih konvencija, vodio jedan drugi život, sastavljen

Ja

od stalnih napada fizički jačih dječaka na one slabije. Uz to, četvrt u kojoj smo živjeli ni u kom slučaju se ne bi mogla opisati kao raj za odrastanje. Najveću opasnost predstavljala su rivalstva između uličnih bandi (*Little Furia, Avenue Gang, Harlem, Chicago, Moskva, Pjaca Grande*) koja su redovno prerastala u masovne tučnjave. Tu su još bili i nezaobilazni lokalni ludaci, prosjaci, alkoholičari, dileri, šverceri, obijači trafika, depresivne

neženje, voajeri i svi drugi likovi na čiju miroljubivost niste baš mogli uvijek da računate. Zato sam – na majčino insistiranje – dosta vremena provodio u sobi, gdje su mi društvo pravile ploče *Bijelog dugmeta* i albumi sa samoljepljivim sličicama fudbalera iz eks-ju lige. Nešto kasnije u moj život su ušle, najprije, pornografska periodika – *Erotika*, *Vrući kaj ili*, u najgoroj varijanti, *Seksi humor* – a potom i lahka literatura – Ladlam, Šeldon, Robins...

I danas, kada me za tu četvrt više ništa ne veže, često se provezem njome, prizivajući uspomene. Mnogo je vremena prošlo otkako sam se odselio i ljude koje srećem uglavnom ne poznajem. Na minijaturnom balkonu mog bivšeg stana jednom je stajao čovjek, neurednog lica i gustih, prosijedih brkova. Pušio je cigaretu i nezainteresirano gledao prema prozorima susjedne zgrade. Zgrada još uvijek ima istu fasadu, s tim da je zelena boja sada tamnija i prljavija. Među gomilom novih grafita prepoznajem i poneki stari, poput *Forza Velež*. U malom parku ispred zgrade, penzioneri još uvijek igraju šah. Ponekad zamišljam oca kako stoji nad šahovskom pločom i zamišljeno posmatra raspored figura u polju.

Kada imam malo više vremena, prošetam Tržnicom. U krugu pijace još uvijek postoji ribarnica. Sjećam se kako bi u ljetnim mjesecima smrad ribe bio nepodnošljiv. Ovdje se danas može kupiti sve: od povrća i mliječnih proizvoda do polovnih knjiga i CD-ova s porno-filmovima. Stara samoposluga u kojoj su se klinici iz ulice, budući delinkventi, učili krasti, odavno je privatizirana i sada se na njoj ističe velika Konzumova reklama. Čuvena statua natovarenog magarca još uvijek ukrašava ulicu koja s južne strane odvaja Tržnicu od bloka stambenih zgrada. U

jednoj od njih stanovala je djevojka u koju sam dugo bio zaljubljen. Mislim da taj dio grada nikada neću prestati gledati dječijim očima.

* * *

U aprilu 1994. godine, vraćao sam se iz Jablanice.

Bilo je to ratno doba, benzin je bio luksuz, saobraćaj više nego rizičan, pa sam cijeli put – nekih četrdesetak kilometara – prešao pješice. Na izlasku iz tunela u mjestu Salakovac, u samo predvečerje, zaustavio sam se u razgovoru s dvojicom vojnika koji su obezbjeđivali prilaz hidroelektrani. Rekao sam im kako se zovem, gdje sam bio i kuda idem. Pozvali su me da sjednem s njima, a potom me počastili cigaretama i mlijekom. Jedan od njih – onizak i podebeo, velikih, krvavih očiju i prosijedih, spojenih obrva – počeo je da priča o nekom Rasimu Neziroviću, prijatelju iz vremena dok je radio u *Autoprevozu*.

„Bješe to jako lijep i mio čovjek. Šteta što je poginuo tako mlad“, rekao je, napravio pauzu, pa nastavio: „Imao je vrlo malo dijete, mislim sina. Ko zna šta je bilo s njim?!“

„Ja znam“, odgovorio sam.

Čovjek me je pogledao.

Onda je počeo da plače.